

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра історії стародавнього світу, середніх віків та музеєзнавства
Чернівецька обласна державна адміністрація
ГО Всеукраїнська правозахисна організація «Меморіал»
імені Василя Стуса
Науково-дослідний Центр Буковинознавства (Чернівці)
ГО Центр регіональної співпраці «Діалог»

**PER ASPERA AD ASTRA:
до 100-літнього ювілею
відомого археолога Бориса Тимощука**

Тези доповідей Міжнародної наукової конференції

м. Чернівці, 8 квітня 2019 року

Чернівці

Мехнодрук

2019

ОРГКОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Добржанський О. В., д.і.н., проф. (*співголова*)

Павлюк М. В. (*співголова*)

Чучко М. К., д.і.н., проф.

Пивоваров С. В., д.і.н., проф.

Михайлина Л. П., д.і.н., доц.

Скорейко Г. М., к.і.н., доц.

Карпо В. Л., к.і.н., доц.

Грига В. В.

Буйновська Є. В.

Руснак О. В., к.і.н.

Калініченко В. А., к.і.н.

Ільків М. В., к.і.н. (*секретар*)

Per aspera ad astra: до 100-літнього ювілею відомого археолога Бориса Тимошука: Тези доповідей Міжнародної наукової конференції (м. Чернівці, 8 квітня 2019 р.). – Чернівці: Технодрук, 2019. – 139 с.

Тези доповідей конференції присвячені актуальним питанням історії та археології, які впродовж багатьох десятиліть плідно досліджував відомий вітчизняний науковець Борис Тимошук (1919-2003): старожитності кам'яної доби, епохи палеометалу й раннього заліза межиріччя Верхнього Пруту і Середнього Дністра; слов'яно-руська археологія; пам'ятки козацької доби; історичне краєзнавство й охорона та використання об'єктів історико-культурної спадщини Чернівецької області. Результати досліджень представили науковці та краєзнавці з Чернівецької, Івано-Франківської і Тернопільської областей, Києва, Львова, Ужгорода, Луцька, Харкова, Вінниці, Кам'янця-Подільського (Україна), Відня (Австрія), Нюрнберга (Німеччина), Сучави (Румунія), Кошаліна (Польща), Будапешта (Угорщина).

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

© Автори

З М І С Т

Михайлина Л., Пивоваров С. 100-річчя українського археолога Б.О.Тимощука	8
Абашина Н. В.А.Богусевич – дослідник давньоруських міст	13
Авраменко М. Дві групи зруйнованих поховань з черняхівського могильника Комарів-1	14
Антл-Вейзер В., Мішка К., Ткачук Т. Трипільське поселення Шипинці. Сучасний стан досліджень	16
Бабій О. Елементи середньовічного клинкового озброєння з Рухотинського городища (уроч. Корнешти)	17
Баяк В. Ткацька майстерня ранньослов'янського часу з околиць Луцька	18
Боднарюк Б., Сандуляк І. Терени села Великий Кучурів в контексті історико-археологічних даних	20
Боднарюк М. Діонісій Олінеску – глибочанин, який створив першу археологічну карту Буковини	22
Боднарюк М., Калініченко В. Нові знахідки пізньосередньовічного озброєння з території Пруто-Сіретського межиріччя: до постановки проблеми	25
Борисов А. Середньовічні кочів'я в лісостепу (на прикладі печенігів Поросся)	26
Будзан Д. Давньоруський Хотин у дослідженнях Б.О.Тимощука	28
Буйновська Є. Іконографічні джерела з історії Хотинської фортеці	29
Булик Н. Українські археологи у Львівському університеті (1918-1939)	31

Вакуленко Л. Пам'ятки II-I ст. до н.е. на західних землях України	33
Возний І. Історична демографія міст X-XIII ст. на території Північної Буковини	35
Воронцова О. Перші дослідники київських печер	37
Воротняк І. Етноконфесійна складова феномену буковинської толерантності	38
Гуцал В. Б. Тимошук та І. Винокур – видатні постаті в археології України	41
Добржанський О. Б.О. Тимошук – дослідник історії міст і сіл Чернівецької області	43
Добрянський В. Чи знаходився літописний Моклеков поблизу с. Біла на Чортківщині: лінгвістично-етимологічний та топонімічний аспект дослідження	44
Добрянський В., Площанський П. Про дослідження печери «Гиньківці» на Заліщанщині	48
Желага Д., Черновол Д., Корвін-Піотровський А., Боднарюк М. Розвідки пам'яток трипільської культури в Глибоцькому районі	50
Зарубій Е. Ярослав Пастернак та Львівський історичний музей	51
Зоценко І., Гнера В., Лавров В. Археологічні дослідження території Кирилівської обителі у місті Києві	53
Івакін В., Баранов В. Археологічні дослідження західно- балтського могильника Острів-1 у Пороссі	54
Іваночко А. Особливості постачання та використання води на території Хотинської фортеці та міста Хотина згідно вірувань мусульман	56

Ільків М., Грига В. Посудина з кам'яної кераміки з Хотинської фортеці	57
Калініченко В. «Σχλαβήνιος» на службі болгарських ханів під час війн з Візантією у першій половині IX ст.	59
Калініченко В., Пивоваров С. Нові знахідки предметів ударної зброї із середньовічного поселення в Рідківцях	62
Каплієнко В. Історія формування колекції речей салтівської культури в фондах Музею Археології в першій половині XX сторіччя.....	64
Кожолянко О. Юрій Іванович Полянський – дослідник західноукраїнського палеоліту	66
Куценяк О. Археологія у житті Олега Кандиби (Ольжича) крізь призму виставки «Захочеш – і будеш!» (до 110-ї річниці від народження)	68
Кушнір І. Археологічні студії К.А.Ромшторфера на Буковині	70
Манігда О., Грабовська О. Проект «Уличі. Археологічна карта»	71
Мельничук О. Дослідження дерев'яних храмів княжого Галича	73
Милян Т. Слов'янські пам'ятки V-VII ст. у верхів'ях Західного Бугу	75
Мисько Ю. Визначення складу металевих виробів з археологічних досліджень Митрополичого саду Кисво-Печерської лаври у 2018 р. шляхом рентгенфлуоресцентного аналізу (РФА).....	76
Михайлина Л. Ранньосередньовічні гнізда поселень райковецької культури на Буковині та їх соціальний зміст.....	79

Михайлюк В. Паспортизація об'єктів археології міста Чернівці.....	80
Мордовін М., Прохненко І. Товарні пломби Невицького замку.....	82
Моця О. Актуальні проблеми археологічних досліджень давньоруської Буковини.....	85
Нємічева Т. Кавоваріння: османська традиція Хотина	87
Петраускас О., Діденко С. Поховання з бронзовою римською посудиною на Поділлі	88
Пивоваров С. Нумізматичні матеріали з Буковини в дослідженнях Б.О.Тимощука	90
Преступенко Ю., Романович Т. Каталогізація слов'янських пам'яток Чернівецької області Б.О.Тимощуком	92
Рідуш Б., Поп'юк Я. Новий шар верхнього палеоліту на багатошаровій стоянці Дорошівці-3	94
Рубанець М. Місто Котовець – міф чи реальність.....	95
Руснак О., Головлєв М., Задорожнюк А., Ільків М. Печатки Хотинщини: штрихи до каталогізації	99
Строцьєнє М., Строцьєнє Б. Мильне V – могильник початку III ст. на Волино-Подільському порубіжжі	101
Терський С. З історії дослідження археологічно-архітектурної пам'ятки «Скелі Довбуша» в с. Бубнище на Прикарпатті.....	103
Томенчук Б. Галицько-Буковинське Прикарпаття, як контактна етнокультурна зона склавів і антів. До проблеми локалізації «Мурсіанського озера» Йордана	105
Третьяков О. Особисті знаки та рахункові бірки на Буковині в XIX – на початку XX ст.	107

Федорук А. Польові розвідки Й. Кромайєра та сучасні дослідження місця битви під Філіппами (42 р. до н.е.).....	109
Филипчук А. Давній Пліснеськ (слов'янський період).....	111
Чаглей В. Музеєфікація культурної спадщини в контексті пам'яткоохоронної роботи	112
Чобан Р., Діголарь М. Новий підйомний матеріал верхньопалеолітичних пам'яток Прут-Черемошського вододілу	113
Чучко М. Північні волості Молдавської землі в складі Сучавської митрополії та Радівецького єпископства.....	115
Шелеп В., Ляска В., Филипчук А. Історико-культурний заповідник «Давній Пліснеськ».....	117
Шкурідін О. Кургани Хотинського району: історія дослідження і проблеми збереження	118
Шманько О. Педагогічна діяльність Бориса Тимошука в Чернівецькому університеті	120
Ягодинська М. Старозбаразьке городище: періоди заселення	122
Яненко А. Практики вшанування археологів і музейників у інтелектуальному співтоваристві УСРР 1920-30-х рр.	123
Яшна О. Про історико-культурну цінність черепиці типу «татарка» як елемента покрівлі пам'ятників мусульманської архітектури Криму XV – першої половини XX ст.	126
Яшний Д. Документальні поштівки кінця XIX – початку XX століть як джерело пам'яткознавчих студій: методологічна складова	128
Ignătescu S. Mitul creației în decorul pictat Cucuteni-Trypillia	129
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ	131

або ланцюг, що йде від хомута, котрий надягався на шию коня, до переднього кінця дишла). Цілком можливо, що таке прізвисько у негативній його формі вони отримали через те, що виготовляли спеціальні шийні ремені для зв'язування поневолених людей. Із Тарашанської височини, а саме з місцевості, де знаходилася «Пустія», бере свій початок річечка, прозвана Невільницею, яка протікає через с. Валя Кузьмина і впадає у Дереглуй. Село Валя Кузьмина відоме в історичних джерелах як Космин. Припускаємо, що назва його також походить від слова *косматити*. Молодим дівчатам, які були основним і найдорожчим «ясиром», очевидно, здійснювалися якісь речі з волоссям (зв'язувалося їх ним попарно, чи підстригалося). Козьминська долина могла бути місцем, де, після придбання «ясиру», татари формували невільничі «каравани» для подальшої їх відправки на східні ринки. Перетворення м. Котовець у невільничий ринок у подальшому могло стати причиною його загибелі. Місто, вірогідно, було зруйнованим (занепало) у середині XIV ст. під час звільнення цієї території від татар.

Таким чином, народний переказ та встановлені нами фольклорно-етнографічні, картографічні та інші дані, дають ґрунтовні підстави для подальшого дослідження питання щодо існування м. Котовець, яке, ймовірно, зародилося як один із білохорватських торгових центрів у період VIII-IX ст. (можливо, й раніше) і проіснувало до середини XIV ст. Для більш глибокої розробки вказаної теми нагальним є залучення до пошуково-дослідницької роботи фахівців суміжних історичних дисциплін, першочергово, археологів.

Олександр Руснак (Чернівці),

Микола Головлєв (Хотин),

Андрій Задорожнюк (Кам'янець-Подільський),

Микола Ільків (Чернівці)

ПЕЧАТКИ ХОТИНЩИНИ: ШТРИХИ ДО КАТАЛОГІЗАЦІЇ

Впродовж останніх років серед науковців поживилося зацікавлення сфрагістичними пам'ятками. В цьому відношенні у межах Чернівецької області вирізняється Хотинщина. Так, охарактеризовані бронзова особиста печатка з арабографічним написом XVII ст. з Кельменецького р-ну, де згадується Хотин (Мисько, Французов, 2015), а також печатка хотинського повітового старости 1918 р. (Rusnak, Ilkiv, Holovlov, 2018). Крім них заслуговують на увагу десятки нових сфрагістичних пам'яток

XIX-XX ст., які ще потребують вивчення і введення до наукового обігу.

1. Печатка круглої форми, бронзова. Тіло печатки у вигляді низького циліндра діаметром 3,22 см і висотою 1,1 см; стержень потовщений на торці із внутрішньою різьбою; загальна висота виробу становить 3,56 см; вага – 88,2 г. По колу нанесено заглиблений напис в дзеркальному вигляді: «СМОТРИТЕЛЬ КОРЧЕМНОЙ СТРАЖИ БЕССАР. АКЦ. УПР. *»; У центрі – герб Російської імперії.

2. Печатка круглої форми, бронзова. Тіло печатки у вигляді правильного циліндра діаметром 3,15 см і висотою 0,64 см; стержень видовжено пірамідальної форми з квадратною основою 0,6×0,7 см; загальна висота виробу – 2,74 см; вага – 51,2 г. По колу нанесено виступаючий напис: «Советъ Рабочихъ Депутатовъ *»; У центрі: «Г.ХОТИНЬ / БЕС. ГУБ.».

3. Печатка круглої форми, бронзова. Циліндричне тіло діаметром 3,8 см і висотою 0,5 см; стержень пірамідальної форми з квадратною основою 0,6×0,7 см; загальна висота виробу – 2,3 см; вага – 53,8 г. Напис по колу: «PARONIA RESTEA ATACI JUD. NOTIN 1918 ROMANIA» (ПАРАФІЯ РЕСТЯ АТАЧЬ ПОВ. ХОТИН 1918 РУМУНІЯ); на гербі лат. «NIHIL SINE DEO» (НІЩО БЕЗ БОГА). Мова йде про сучасне с. Дністрівка Кельменецького р-ну.

4. Печатка-штамп прямокутно-трапцієподібний, бронзовий. Напис над гербом: «REGATUL ROMANIEI» (РУМУНСЬКЕ КОРОЛІВСТВО); напис під гербом: «MINISTERUL de INTERNE» (МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ) / DIRECTIA POLIȚIEI și SIGURANȚEI 6^{le} (6^{та} ДИРЕКЦІЯ ПОЛІЦІЇ та СИГУРАНЦІ) / BRIGADA de SIGURANȚA (БРИГАДА СИГУРАНЦІ) / NOTIN (ХОТИН) / №_ (№_) / 192_Luna_Ziua_ (192_Місяць_День).

5. Печатка круглої форми, бронзова. Тіло печатки у вигляді низького циліндра діаметром 3,02-3,08 см і висотою 1,03 см; стержень низький із квадратним перетином (0,77×0,71 см); загальна висота виробу – 1,68 см; вага – 38,5 г. По колу нанесено заглиблений напис: «ROMANIA * COMPANIA JANDARMI NOTIN *» (РУМУНІЯ * ТОВАРИСТВО ЖАНДАРМІВ ХОТИН *); по центру – герб.

6. Печатка круглої форми, бронзова. Тіло печатки у вигляді правильного циліндра діаметром 3,49 см і висотою 0,99 см; стержень циліндрично-конічний діаметром 0,71 см з горизонтальним отвором на вершині (діаметр – 0,37 см); загальна висота виробу –

2,54 см; вага – 79,9 г. По колу нанесено заглиблений напис: «ROMANIA BASARABIA» (РУМУНІЯ БЕССАРАБІЯ); по колу зовні: «NOTARUL PUBLIC S. DOBROSELSCHI SECURENI j. HOTIN +» (ГРОМАДСЬКИЙ НОТАРІУС С. ДОБРОСЕЛЬСЬКИЙ п. ХОТИН).

7. Печатка круглої форми, бронзова. Тіло печатки у вигляді правильного циліндра діаметром 3,56 см і висотою 0,71-0,82 см; стержень видовжено конічний, восьмигранний у перетині, 0,66×0,72 см; загальна висота виробу – 2,56 см; вага – 64,5 г. По колу нанесено виступаючий напис: «LIGA CULTURALA EVREEASCA HOTIN ×» (КУЛЬТУРНА ЄВРЕЙСЬКА ЛІГА ХОТИН); у центрі – горизонтальний напис із трьох рядків на єврейській мові.

Ще три печатки з Хотинщини XIX – першої чверті XX ст. зберігаються у Чернівецькому обласному краєзнавчому музеї.

Таким чином, лише поверхневий огляд нововиявлених сфрагістичних пам'яток засвідчує доволі значний за об'ємом й інформативністю сфрагістичний матеріал із Хотинщини, який відноситься до часу входження регіону до складу Російської імперії та королівської Румунії. Печатки можуть використовуватися як допоміжне історичне джерело, а також оригінальний музейний експонат.

*Максим Строць (Кошалін),
Богдан Строць (Тернопіль)*

МИЛЬНЕ V – МОГИЛЬНИК ПОЧАТКУ III ст. НА ВОЛИНО-ПОДІЛЬСЬКОМУ ПОРУБІЖЖІ

Пам'ятка Мильне V відкрита В. Ільчишиним у 2009 р. як поселення висоцької культури. У 2011 р., під час розкопок поселення, автором пам'ятки було виявлено два поховання черняхівської культури, а у 2012 р., під час спільних розкопок, досліджено ще два захоронення.

Тілопальне поховання 1 виявлене на глибині 0,6 м від сучасної денної поверхні, в ямці овальної форми розміром 40×25 см. Кальциновані кістки були перемішані із 44 овальними камінчиками річкової гальки, приблизно однакового розміру, в середньому 2-3 см в діаметрі. Із західної сторони кремації зафіксовано дві кістки тварин, кістяний односкладовий гребінь із трикутною спинкою, прикрашений солярним орнаментом та залізну фібулу. За 1,2 м на північний-захід від поховання 1, в овальній ямі (3,4×1,5 м), на глибині 1,1 м від сучасної денної поверхні, знайдено захоронення